

Povijest plaže

Savković, Adelma

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:602297>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ADELMA SAVKOVIĆ

POVIJEST PLAŽE

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ADELMA SAVKOVIĆ

POVIJEST PLAŽE

Završni rad

JMBAG: 0145022251, izvanredni student

Studijski smjer: preddiplomski studij kulture i turizma

Predmet: Povijest dokolice i turizma

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, svibanj 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Adelma Savković, kandidatkinja za prvostupnicu kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 23. svibnja 2018.

Studentica

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Adelma Savković dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Povijest plaže* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. svibnja 2018.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	5
1. ZAČECI RAZVOJA PLAŽA	6
1.1. Događanja koja su prethodila razvoju plaža	6
1.2. Razdoblje otkrivanja plaža tijekom druge polovice 19. stoljeća	9
1.3. Prvotni oblici razvoja plaža u Hrvatskoj	11
2. RAZVOJ PLAŽA U 20. STOLJEĆU	13
2.1. Utjecaj modernizacije i plaćenog odmora za sve na razvoj plaža.....	13
2.2. Razvoj plaža kroz razvoj resorta i odmarališta	17
2.3. Život na plaži	20
3. PLAŽE U SUVREMENO DOBA	24
3.1. Plaže kao mjesto masovnog ili selektivnog turizma.....	24
3.2. Oblici ponašanja na plažama	28
3.3. Odmor na plaži – pravo ili privilegija	29
ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31
POPIS SLIKA	34
SAŽETAK	36
ABSTRACT	37

UVOD

Tema ovoga rada tiče se povijesti plaža. Iako se tijekom povijesti percepcija i spoznaja o blagodatima i koristima morske vode javlja još u ranim razdobljima razvoja civilizacije, u to vrijeme razvoj plaža nije postojao. O začetima ovoga procesa moguće je govoriti tek od konca 19. stoljeća.

U 17. i 18. stoljeću javljaju se određeni događaji koji su prethodili razvoju plaža, što ovim razdobljima daje poseban značaj u kontekstu predmetne problematike. S time su povezane promjene u svakidašnjem životu ljudi diljem svijeta, a posebice na području Europe. Smatra se, a o tom postoje i konkretni dokazi, da je razvoj plaža bio potaknut aktivnostima bogatih Britanaca, koji među prvima pokazuju interes za posjećivanjem plaža, boravkom na ovim područjima i provođenjem dokolice. Nedugo nakon njih, plaže postaju popularne i među ostalim narodima, a jednako tako i među radničkom klasom.

Prva kupališta javljaju se krajem 19. stoljeća na području Europe, a time i Hrvatske. Konkretnijem razvoju pogodovala je pojava plaćenog godišnjeg odmora, ali i čitav niz promjena u svim aspektima života i gospodarstva. Pri tome se, između ostaloga, misli na razvoj infrastrukture, pojavu masovnog turizma i promjene u navikama i stilovima života.

Nakon spomenutih i mnogih drugih zbivanja, o kojima se raspravlja u ovome radu, plaže nastavljaju intenzivniji razvoj sve do danas. Tijekom povijesti njihova uloga i značaj potpuno su se izmijenili pa danas one predstavljaju sasvim uobičajene destinacije na kojima borave svake godine različite skupine ljudi i predstavljaju imperativ turističke aktivnosti i ponude.

Cilj ovoga rada je istražiti evolucijski tijek razvoja plaža. Pri tome je cilj analizirati nekoliko razdoblja, koja su podijeljena na razdoblje stvaranja preduvjeta razvoja plaža, razdoblje 19. i 20. stoljeća, te suvremeno doba razvoja plaža koje traje i danas. Svrha rada je ukazati na potpunu promjenu uloge plaža od ranih začetaka razvoja do danas.

1. ZAČECI RAZVOJA PLAŽA

Tijekom povijesti brojna događanja u ekonomskom, društvenom i kulturnom okruženju utjecala su na razvoj turizma. Odrazilo se to i na razvoj plaža kao jednog od vodećih elemenata ukupne turističke ponude, posebice kada je riječ o obalnim destinacijama. Iako su plaže plijenile interes već u ranoj povijesti, njihov značaj u ovome kontekstu dolazi do izražaja tek s krajem 19. stoljeća.

1.1. Događanja koja su prethodila razvoju plaža

U domaćoj i inozemnoj literaturi postoje određena oprečna mišljenja u svezi događaja koji su označili početak razvoja plaža. Naime, ono što je činjenica jest da se one započinju razvijati u Europi. Povjesničar Alan Corbain ističe kako su plaže nekada izazivale strah zbog misterioznosti mora, nedovoljno znanja, ali i zbivanja koja su se tijekom povijesti događala na moru (gusari, ratovi i slično). Međutim, ova percepcija postupno se počinje mijenjati tijekom 18. stoljeća, kada se razvija svijest o blagodatima i dobrobiti mora i plaža. Corbin ističe kako se u to vrijeme spoznaju ljekovita svojstva mora i boravka na plažama. On ističe kako ljudi na plažama doživljavaju mir i spokoj, zaboravljaju na brige, bolje spavaju i opuštaju se (Löfgren, 1999: 62). Ovaj autor također piše o prividnoj hladnoći pri ulasku u more, koju definira kao pogodnu za zdravlje.

Događaji koji su prethodili razvoju plaža datiraju iz različitih razdoblja. U ovome poglavlju pažnja se usmjerava na događaje iz 18. i prve polovice 19. stoljeća. Javlja se tada spoznaje europske elite o ljekovitim svojstvima svježeg zraka, vježbanja i morskog kupanja (Blei, 2016). Velika Britanija, dom industrijske revolucije, imala je značaj u tome što su aristokrati i intelektualci sve više iskazivali zabrinutost za svoje zdravlje i higijenu. Uspoređujući se s radničkom klasom tog vremena, uočili su mnoge nedostatke u smislu slabije građe i nedostatka fizičke snage. Tada se javlja preporuka liječnika za uranjanjem u morsku vodu kako bi se pripadnici višeg staleža oživjeli i ojačali (Blei, 2016). Prvo ljetovalište javlja se na istočnoj obali Engleske u malom gradu Scarboroughu kod Yorka. Tadašnji kupači bili su motivirani

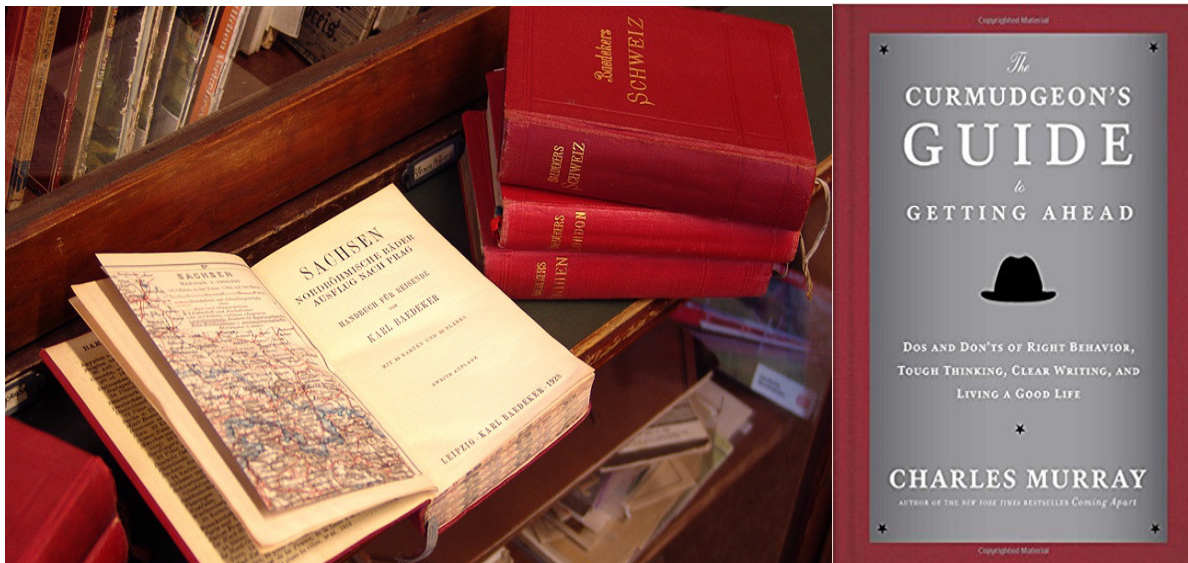
isključivo zdravstvenim razlozima, poput liječenja nekih bolesti i fizičkih stanja pa se u to vrijeme govori tek o preduvjetima razvoja plaža u punom smislu (Blei, 2016).

Osim zdravstvenih motiva, razvoju plaža prethodili su i oni umjetnički. U to vrijeme umjetnost, poezija i putopisna književnost doprinose ovome procesu, a umjetnici i pisci na prijelazu stoljeća bivaju očarani i potaknuti prirodnim ljepotama plaža te emocijama koje je izazivao boravak na njima (Blei, 2016). Na ovaj način zapravo dolazi do transformacije negativne percepcije obalnih dijelova, a time i plaža u onu pozitivnu. Bio je to jedan od osnovnih preduvjeta razvoja plaža u to vrijeme kada umjetnici posjećuju plaže u ljetnim mjesecima (Corbain, 1994: 277).

Iako su plaže tada slabo razvijene, krajem 18. stoljeća javljaju se prve škole plivanja, poput one u Parizu na rijeci Seine (Lenček, Bosker, 2000: 25). U to vrijeme već su postojala neka kupališta na ovoj rijeci i rijeci Temzi. Plivanje se shvaćalo kao terapija vodom, a na plažama su boravili blijedi kupaći, dok su samo oni rijetki znali plivati. Uglavnom se promoviralo prsno plivanje, a upozoravalo se na razliku između plivanja u rijeci ili jezeru te u moru. U to vrijeme uvode se i prve spasilačke službe, a osim toga javljaju se i ideje o razvoju nekih sprava za uživanje i zabavu u moru (Lenček, Bosker, 2000: 25).

Za početak razvoja plaža presudan značaj imala su događanja u prvoj polovici 19. stoljeća. Posebno treba spomenuti da je prepoznavanje slobodnog vremena, kao i želje ljudi za ispunjavanjem tog vremena oblicima razonode prethodilo razvoju plaža. One su tako postale mjesto dokoličarenja, odmora i sličnih aktivnosti. Socijalna povijest slobodnog vremena ili dokolice oblikovana je u okviru britanske historiografije 1970-ih godina (Duda, 2004: 216). Ona se usmjerila na istraživanje i objašnjavanje omjera slobodnog i radnog vremena, a objašnjava način organiziranja i provođenja odmora. Poveže li se vrijeme razvoja plaža s ovim tvrdnjama, lako je potvrditi utjecaj razvoja dokolice na razvoj plaža, s obzirom da one postaju jedno od mjesta za provođenje odmora i način njegova organiziranja. Razvoju plaža u 20. stoljeću pogodovao je i razvoj filmske industrije, s obzirom da holivudski filmovi u to vrijeme boravak na plažama predstavljaju kao poseban oblik hedonizma (Veyne, 2000: 26). O hedonizmu na plažama piše i Alan Corbain, koji ističe da su plaže tijekom 19. stoljeća sve više prerastale u stil života. On to objašnjava navodeći razne mogućnosti provođenja vremena na plažama, od spavanja, sunčanja i jednostavnog odmaranja, preko uživanja u hrani i ljepoti okoliša, ispijanju piva u hladu i sličnoga, sve do plivanja i aktivnog provođenja vremena na plaži (Corbain, 1994: 236).

Industrijska revolucija označila je sasvim novo razdoblje razvoja civilizacije i donijela novi mentalitet, potražnju i mogućnosti kretanja (Duda, 2005: 20). Razvoj parobrodske, cestovne i željezničke mreže utjecao je na pojavu novog zamaha u razvoju društva, ali i gospodarstava diljem svijeta. Započelo je sasvim novo revolucionarno razdoblje, koje su obilježile brojne promjene u svim segmentima života. Tijekom prve dvije dekade ovoga stoljeća, nastupaju i razne aktivnosti koje se po prvi puta nazivaju turističkima, a prvi turisti dobivaju mogućnost putovanja u udaljenije krajeve te započinju otkrivati morske rtove, alpske vrhunce i slične lokalitete (Duda, 2005: 26). Također, javljaju se i prvi klubovi ili društva koja su bila zadužena primarno za promicanje ovih i sličnih aktivnosti, informiranje i davanje doprinosa u otkrivanju načina za provedbu dokonih dana i novih prostora. Izniman doprinos razvoju plaža dali su i tiskani vodiči. Prvi se javljaju 1830-ih godina na području Europe (Duda, 2005: 31), poput onih u izdanju Baedekera u Njemačkoj i Murraya u Velikoj Britaniji (Slika 1.).

Slika 1. Vodiči Baedeker i Murray

Ovi vodiči izvještavali su, između ostaloga, i o plažama, kao mjestu koje nudi mnoge mogućnosti. Pri tome oni ističu kako je riječ o lokacijama za hedoniste, umjetnike i ostale skupine društva. Plaže su tada i inspiracija za nastanak likovnih umjetničkih djela (Slika 2.).

Slika 2. Cloude Monet, Na plaži Touville

Ondašnje provođenje vremena na plaži bilo je, pored ostaloga, organizirano u ozračju relaksacije, razgovora, odmora, šetnje i sličnoga. Plivanje i sunčanje, kao vodeće aktivnosti na plažama, nisu bile toliko popularne sve do kraja 19. stoljeća. Do tada su Sredozemlje posjećivali isključivo u zimskim razdobljima, iako su već od 17. stoljeća postojala saznanja u svezi blagodati morskog zraka i umakanja u morsku vodu, kao što je već i istaknuto. Međutim, sve do kraja 19. stoljeća postojala je određena razina straha od obalnih dijelova i mora, zbog činjenice da su se na ovim područjima vodili ratovi (Inglis, 2000: 26). Ovakva negativna percepcija postojala je još od antičkog doba.

1.2. Razdoblje otkrivanja plaža tijekom druge polovice 19. stoljeća

Prva ljetovališta sagrađena su upravo na Sredozemlju i tek tada plivanje i uživanje na plažama postaje dijelom dokolice. Francuski bogataši i pripadnici višeg staleža tijekom 1887. godine počinju posjećivati ove dijelove, a francusko Sredozemlje dobiva naziv Azurna obala (Berghoff, 2002: 3). Na primjeru Hrvatske važno je istaknuti da na Jadranu već tijekom 1880-ih godina nastaju prva uređena kupališta, a ona se povezuju i sa zdravljem te zdravstvenim turizmom, koji će se razvijati ipak nešto kasnije (Duda, 2005: 31). Navedeni događaji povezuju se s razdobljem otkrivanja plaža, a pri tome se ne misli samo na više klase, već i radničke

obitelji. Prvo obalno odredište radničkih obitelji u Britaniji bio je Blackpool, no ubrzo se pojavljuju i mnoga druga (Duda, 2005: 31). Prema tome, moguće je govoriti o ozbiljnijem početku razvoja plaža.

Za razvoj plaža koncem 19. stoljeća bilo je značajno pojavljivanje radničkih obitelji s djecom na uređenim kupalištima, ne samo onim radničkim već i primorskim odredištima koja su bila popularna među aristokracijom i pripadnicima visokog društva. Ova mjesta postaju idealna za bijeg od svakodnevnice. To nije podrazumijevalo da se na plažama i kupalištima susreću i izjednačavaju različite klase, s obzirom na to da s vremenom oni bogatiji članovi društva odmiču u udaljenije obale krajeve. Upravo suprotno, ova zbivanja dodatno su naglašavala razlike među njima (Walton, 2013: 13).

Na plažama se nisu očitovale samo razlike u klasama, već s vremenom bivaju istaknute i razlike u nacijama, dobne pa i spolne razlike. Odvajanje na osnovi nacija očitovalo se u formiranju grupa iste nacije na pojedinim dijelovima plaža. Osim navedenoga, misli se i na odvajanje muškaraca i žena na plažama. U ovo vrijeme javlja se sve intenzivnija želja i potreba za posjećivanjem obalnih dijelova i plaža od strane različitih skupina društva, a za bogate Europljane plaže postaju mjesto potrošnje, konzumerizma, modernog života, bijega od svakodnevnice i gradskog života te slično. One postaju mjesto odvijanja jednog sasvim novog oblika života i slobodnog vremena. Posjećivanje plaža postaje kulturni i komercijalni proces. Obitelji srednje klase posjećuju plaže u sve većem broju, a tome je pogodovao i plaćeni godišnji odmor (Swanson, 2016).

Nakon iznesenih podataka može se zaključiti da su plaže otkrili i kao takve potaknuli na razvoj upravo pripadnici viših klasa s teritorija Velike Britanije. U to vrijeme, odmor na moru postao je jedan od izvoznih kulturnih navika Britanaca, a popularnost ovog načina provođenja dokolice prenosio se pisanim i usmenim putem preko iseljenika. Iako su u prvoj polovici 19. stoljeća bila poznata i popularna područja u Europi, odnosno europske plaže, u drugoj polovici ovoga razdoblja sve popularnije postaju i plaže u Americi te ostatku svijeta (Swanson, 2016).

1.3. Prvotni oblici razvoja plaža u Hrvatskoj

Iako već u rimsko doba postoje naznake o koristima svježeg zraka i morske vode na zdravlje i raspoloženje ljudi, u to vrijeme nije moguće govoriti o početku razvoja plaža (Vukonić, 2005: 25). Konkretnije naznake budućeg razvoja, kao i na međunarodnoj razini, u Hrvatskoj se javljaju tijekom 18. stoljeća. U to vrijeme hrvatske krajeve posjećuje Joannis Baptistae Lallangue, začetnik hrvatske medicinske literature, koji stvara brojne zapise o izvorima i kupalištima (Vukonić, 2005: 29). U to vrijeme misli se uglavnom na toplice, no ubrzo nakon njihove promocije u onim prvotnim oblicima, dolazi i do otkrivanja plaža, odnosno ljekovitosti morske vode i zraka.

Godine 1806. i 1809. francuski hidrograf Bautemps-Beaurpe mjeri dubinu Jadranskog mora kod Dubrovnika i ukazuje na pozitivan utjecaj morske klime i vegetacije na zdravlje ljudi (Vukonić, 2005: 30). Ponovno zdravstveni motivi bivaju inicijatorom razvoja plaža. Nakon toga, brojni Europljani započinju pohoditi jadransku obalu, a njihov broj u narednim razdobljima konstantno raste. Bio je to jedan sasvim novi zamah u razvoju.

Nakon prvotnih oblika razvoja plaža uslijedila je faza znatiželje u Hrvatskoj. Ona donosi brojne promjene poput razvoja infrastrukture, otvaranja suprastrukturnih objekata i osmišljavanja dodatnih sadržaja. U ovoj fazi zbivaju se brojni događaji koji su unaprijedili razvoj plaža ili ga, bolje rečeno, potaknuli. Razvoj morskog prometa imao je značajan učinak jer su se inozemni turisti prilikom putovanja divili obali i bivali motivirani posjećivati je i na druge načine. Godine 1826. javljaju se prvi tragovi o postojanju škole plivanja u hrvatskim krajevima, a u okviru koje su se posjetitelji osposobljavali za ovu aktivnost. Naknada za to bila je 4 krune, a za posjetitelje koji su dolazili zbog rekreacije 0,6 kruna (Vukonić, 2005: 39). Tijekom prve polovice 19. stoljeća hrvatsku obalu uglavnom pohode europski intelektualci, putopisci i avanturisti. Najčešće su to bili pripadnici viših klasa, no ubrzo se pojavljuju i radničke obitelji. Godine 1828. organizirano je zabavno putovanje na relaciji Trst – Pula, pod nazivom *Gita di piacere*, koje je utjecalo na popularnost jadranske obale (Vukonić, 2005: 40). U to vrijeme javljaju se i brojni putopisi koji su opisivali hrvatsku obalu i plaže, a služili su kao sredstvo informiranja i promocije.

Vidljivo je da i u Hrvatskoj sve do polovice 19. stoljeća ne postoji ozbiljniji razvoj plaža. Obrasci ponašanja bili su vrlo slični onima u drugim dijelovima Europe, a najintenzivniji razvoj zabilježila su popularna turistička odredišta kao što su Opatija, Crikvenica, Dubrovnik i otoci (Vukonić, 2005: 40). Kao što je već i istaknuto, kupanje u moru u ovome razdoblju nije bila česta navika, osobito ne kod lokalnog stanovništva. Ipak, na razglednicama iz tog vremena, postoje dokazi o uživanju na plažama, odnosno provođenju slobodnog vremena na njima. Tijekom posljednja dva desetljeća konačno dolazi do afirmacije novog oblika turističkog života i boravka na moru, u kojem se kupanje i sunčanje postupno javljaju i postaju ozbiljnim razlogom dolaska turista na jadransku obalu i plaže (Vukonić, 2005: 40).

Izgradnja nove turističke infrastrukture potaknula je ozbiljniji razvoj plaža na samom kraju stoljeća. Prva izgrađena kupališta bila su ona u Novom Vinodolskom (1878.), na Lošinju, u Zadru i Crikvenici (1888.), Selcu (1884.) i Kraljevici (1896.). Godine 1895. u Poreču se javlja kupalište *Bagno Parentino* na otočiću Sv. Nikola, a ubrzo se u Rovinju uređuje kupalište *Val di Lone*. Uslijedila su i mnoga druga u narednim godinama (Vukonić, 2005: 73). U to vrijeme, prema striktnom režimu odvajali su se muškarci od žena. To se vršilo putem zastavica čije boje su se mijenjale tijekom dana, a takva praksa bila je zastupljena sve do Prvog svjetskog rata. U tadašnjim vodičima počinju se najviše promovirati kupališta u vodećim obalnim destinacijama, koje se rapidno izgrađuju i uređuju u turističke svrhe. Tada se otvaraju i neki poznati hoteli. Već tada obalni dijelovi Hrvatske doživljavaju ozbiljniji razvoj te poprimaju turistički značaj.

2. RAZVOJ PLAŽA U 20. STOLJEĆU

Turizam se posebice i vrlo intenzivno razvija tijekom 20. stoljeća. U tom kontekstu ne misli se samo na kvantitativni rast ove društveno-ekonomske pojave, već i na kvalitativni napredak. To zapravo podrazumijeva rast turističke aktivnosti na međunarodnoj razini, posebice u Europi, ali i na brojne promjene koje su unaprijedile kvalitetu turizma, u smislu ukupne ponude i ostalih elemenata. Već je bilo riječi o tome da je razvoj plaža potaknut razvojem turizma, a u tom kontekstu ukazuje se na njihov intenzivniji razvoj tijekom ovoga stoljeća. Prema tome, može se govoriti o naprednom razdoblju njihova razvoja, koje donosi brojne promjene, posebice u kontekstu obrazaca ponašanja na plažama, ali i uloge plaža u životu ljudi diljem svijeta.

2.1. Utjecaj modernizacije i plaćenog odmora za sve na razvoj plaža

Često se u javnosti i znanosti 20. stoljeće poistovjećuje s razdobljem modernizacije, posebice kada je riječ o njegovoj drugoj polovici. Razlog tome su svakako brojne promjene koje su značajno izmijenile svakodnevni život i poslovanje na međunarodnoj razini. U tom kontekstu, moguće je govoriti o sasvim novim oblicima i stilovima života, a time i provođenja slobodnog vremena.

Razvoj plaža bio je uvelike usporen pa i zaustavljen pod utjecajem negativnih zbivanja uslijed Prvog i Drugog svjetskog rata. Ono što je za ovu problematiku posebice značajno jesu događaji u poslijeratnom razdoblju na području Europe. Europa nakon ratnih zbivanja doživljava rapidan uspon, a on se nije očitovao samo u ekonomskom smislu, već i onom društvenom. Opći ciljevi tada su bili diljem Europe jednaki, a odnosili su se na veće plaće i bolje uvjete rada, kraće radno vrijeme, plaćeni odmor i slično (Duda, 2005: 38). U razvoju plaža poseban će značaj imati pravo na plaćeno godišnji odmor, što se posebice očitovalo u okviru socijalnog turizma (Duda, 2005: 109).

Jedan od oglednih primjera poticanja razvoja plaža je francuski Club Mediteranee, u čijim su se uredima diljem zemlje nudila putovanja koja su za cilj imala razvoj francuskog potrošačkog društva, ali i ostale motive. Polovicom prošloga

stoljeća, oko 25 000 ljudi je uslijed njegova posredovanja posjetilo kupališnu destinaciju u Španjolskoj, uvalu Alcudia (Furlough, 1993: 67). Većina putnika bila je iz urbanih sredina i srednje platežne moći, uglavnom studenti, tajnici, pravnici i doktori. Već u to vrijeme život na plaži bio je vrlo bogat, heterogen i aktivan. Posjetitelji su osim plivanja, uživali u sportu, gastronomiji i noćnim zabavama. Nedugo nakon toga, Club Med biva inspiriran Polinezijom, te se promovira drugačiji način provođenja vremena na plažama, odnosno u kupališnim naseljima. Neki od motiva u to vrijeme su palme, kanui, ribolov, cvijeće u kosi žena, tahićanski sarong kao odjevni predmet na plaži i slično (Furlough, 1993: 69). Rezultat svega toga bila je ponuda odmora na Tahitiju, koji je Club Med predstavio kao raj na zemlji. S obzirom na obrasce ponašanja, jednakost svih posjetitelja u odijevanju (kupaći kostimi) i provođenju aktivnosti, socijalne nejednakosti na plažama postupno su nestajale. Razvija se klub prijatelja, a u ovim naseljima svi se počinju zvati imenima te se razvijaju bliže emotivne veze (Furlough, 1993: 70). Club Med ima poseban značaj u kontekstu razvoja plaža jer je pokrenuo neke nove prakse u njihovoj promociji i organiziranju aktivnosti. Pri tome se misli na ponudu raznih animacija u kupališnim naseljima, ali i razvoj misli o tome kako aktivan odmor na plaži doprinosi zdravlju i ljepoti. Tada se plaže počinju razmatrati ne samo kao mjesto za odmor, kupanje i sunčanje, već puno šire.

U Hrvatskoj i Jugoslaviji u prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata naglasak je na obnovi zemlje, no ubrzo se javlja želja za materijalnim stvarima, novim proizvodima koji će život učiniti boljim i udobnijim. Brojne promjene događale su se u različitim područjima, a kasnije su donijele ozbiljniji napredak i modernizaciju, ne samo u turizmu već i šire (Duda, 2005: 109). U to vrijeme javlja se sve intenzivniji pokret potrošačkog društva, što je utjecalo i na kasnije promjene na primjeru ponašanja na plažama i provođenju vremena na njima.

Za razvoj plaža poseban značaj imala je modernizacija prometa, a u okviru njega i onog morskog. Tada se javljaju značajne morske linije Jadrolinije, o čemu se izvještavalo u okviru *Turističkog pregleda*, *Vjesnika*, *Svijeta* i drugih publikacija (Duda, 2005: 126). Tadašnji razvoj masovnog prometa utjecao je na stvaranje masovne dokolice što se uvelike odrazilo i na razvoj plaža, no i na razvoj potrošačkog društva. Riječ je o pokretu koji je potaknuo nove obrasce ponašanja na plažama, koji se posebice odražavaju krajem ovoga stoljeća.

Stalni rast broja inozemnih turista u Hrvatskoj utjecao je na intenzivniji razvoj turističke industrije na jadranskoj obali. Promocija se vršila uglavnom putem turističkih vodiča, kako onih domaćih, tako i inozemnih. Tijekom 1950-ih i 1960-ih godina javljaju se promjene u percepciji uloge i prava žena u svijetu, a time i u Hrvatskoj, što je također uvelike utjecalo na razvoj plaža, a što će biti potvrđeno i u narednom poglavlju pri analizi obrazaca ponašanja. Primjera radi, navodi se članak povodom obilježavanja Dana žena u časopisu *Svijet* iz 1953. godine, koji ukazuje na kontrast uloge žena nekada i u to vrijeme. Pri tome je prikazana nekadašnja uloga žene domaćice i tadašnje pravo žena na dokoličarenje na plažama (Duda, 2005: 58).

Poseban poticaj razvoju plaža dalo je pravo plaćenog odmora za sve, u Europi i šire. Osim boljih radnih i socijalnih uvjeta, radnici diljem Europe od 1930-ih godina i posebno nakon rata, uslijed intenzivne kampanje plaćenog odmora za sve, počinju uživati ovo pravo. Sve to bilo je utemeljeno na misli da jedino odmoran i zadovoljan radnik može biti učinkovit i uspješan u svom poslu (Duda, 2005: 58). Na popisu tadašnjih zahtjeva i očekivanja svakog radnika bilo je pravo na plaćeni godišnji odmor u trajanju 3-4 tjedna, ali i stvarni bijeg od svakodnevnice. To je često podrazumijevalo upravo godišnji odmor na obali, a time i plažama kao mjestu relaksacije. Prema tome, 1960-ih većina Europljana postaje dijelom ovoga prava, koje ne predstavlja više iznimku i luksuz, već običaj (Duda, 2005: 59).

Prvi međunarodni dokument o ovome pravu datira iz 1936. godine: Konvencija 52, odnosno Konvencija o plaćenom godišnjem odmoru, koju usvaja Međunarodna organizacija rada (engl. *International Labour Organization* – ILO). Ona je podrazumijevala ovo pravo svim radnicima koji su bili zaposleni bez prekida godinu dana, a godišnji odmor u tom slučaju trajao je 6 dana. Naknada za vrijeme plaćenog godišnjeg odmora bila je jednaka onoj kao i za vrijeme rada (Taylor, Grandits, 2010, 35). Godine 1946. Vlada FNRJ donosi Uredbu o plaćenom godišnjem odmoru radnika, namještenika i službenika, a prema kojoj su svi ovi subjekti uživali predmetno pravo nakon jedanaest mjeseci rada. Pri tome, trajanje godišnjeg odmora bilo je 14 dana, uz naknadu kao i za vrijeme uobičajenog rada. Oni radnici koji su radili u teškim uvjetima i uz velike napore, imali su mogućnost ostvarenja prava na produženi plaćeni godišnji odmor u trajanju od najviše 30 dana (Taylor, Grandits, 2010, 35). Godine 1953. dolazi i do ratifikacije prethodno spomenute Konvencije 52, od strane Vlade FNRJ. Pet godina nakon toga usvaja se Zakon o radnim odnosima, koji je osim plaćenog godišnjeg odmora uredio i brojne ostale stavke u svezi rada,

dnevnog odmora i drugih prava radnika (Duda, 2005: 76). Sve to neizravno je pogodovalo i razvoju plaža kroz sve veću pojavnost turista, kao inozemnih tako i domaćih.

U to vrijeme, na području Hrvatske praksa odmora i provođenja slobodnog vremena u turističke svrhe bila je razvijenija među inozemnim gostima, a značajno manje kod domaćeg stanovništva. To se nastojalo promijeniti putem intenzivnije promocije turizma i pripadajućih aktivnosti kroz tadašnje novine, među kojima svakako treba spomenuti časopis *Turizam*, novine *Vjesnik* i slične. Vrlo česte teme u okviru njih tada postaju odmaranje na plažama, kupanje u moru i ostalo. Upravo je to ukazalo na određenu razinu razvijenosti plaža u punome smislu, a o tome svjedoče brojni tadašnji članci, fotografije i ostali dokazi iz tog vremena (Duda, 2005: 111). Jedan od mnogo starijih primjera je fotografija iz 1910-ih koja pokazuje kako su se domaći i inozemni turisti odmarali na plažama u Zadru (Slika 3.).

Slika 3. Fotografija kupanja u Zadru 1910-ih godina

Od 1960. godine počinje vrlo intenzivna faza razvoja plaža u Hrvatskoj. Razlozi tome su se očitovali kroz nagli uspon Europe i ukidanje viza za Jugoslaviju u onim zemljama s kojima je imala diplomatske odnose. Inozemni turisti prije svega su bili motivirani morem i plažama, a taj motiv zadržao se kao vodeći sve do danas (Žagar, 2014: 497). Brojna obalna područja u Hrvatskoj doživljavaju u to vrijeme nagli uspon, u turističkom smislu, a konkretna ulaganja očitovale su se na područjima uz obalu, to jest na uređenje plaža i otvaranje brojnih smještajnih kapaciteta na tim

područjima. Neki od oglednih primjera u Istri su Medulin, Pomer, Banjole i Premantura. U tim područjima, kao i mnogim drugim intenzivno se otvaraju autokampovi te uređuju njihove rivijere i plaže za potrebe inozemnih turista. Kampovi su u to vrijeme predstavljali „raj“ za kupače, a u Medulinu je niknuo i naturistički kamp Kažela (Žagar, 2014: 499).

Važno je istaknuti da do konca 1970-ih većina plaža u Hrvatskoj biva uređena, uredna, održavana i puna posjetitelja (Duda, 2003: 20). Na njima se počinju provoditi sve raznovrsnije aktivnosti, a posjećivanje plaže postaje trend, pravo svih građana, kao i određena vrsta navike. U ovome razdoblju gotovo da niti jedan broj novina, časopisa i sličnih materijala nije bio objavljen, a da pri tome nije obrađivao tematiku plaža, odmora na plažama, kupanja i sličnoga. Svi oni obilovali su brojnim fotografijama s plaža, što je potvrdilo njihovu popularnost, ozbiljniji zamah u njihovu razvoju i pojavu sasvim novih obrazaca ponašanja, ne samo na plažama, nego i u svakodnevnom životu te za vrijeme godišnjih odmora (Duda, 2010: 329-349).

2.2. Razvoj plaža kroz razvoj resorta i odmarališta

Turistički resorti i odmarališta mogu se razmatrati kao pokretači intenzivnijeg razvoja plaža. Zapravo su one pri tome njihova vodeća atrakcija i glavni turistički resurs, a kao pojmovi usporedno se razvijaju. Sustav godišnjih odmora, u smislu njegova razvoja u Velikoj Britaniji pogodio je dinamičnom razvoju plaža. U to vrijeme raste potražnja za odmorom na ovim područjima, a boravak na plaži postaje i statusni simbol posjetitelja (Walton, 1981: 256). Može se reći da se razvija specifična kultura boravka na plažama među radničkom klasom. Upravo u to vrijeme Blackpool bilježi osobit razvoj, o čemu izvještavaju i mediji u ranim godinama 19. stoljeća (Walton, 1981: 256). Nastavak ovoga razvoja prolongirao se i u narednom stoljeću, na što je utjecala popularnost i rasprostranjenost plaćenog godišnjeg odmora, koji je uglavnom podrazumijevao praznike na obalnim područjima, točnije na poznatim kupalištima. U to vrijeme javlja se turistička masa na plažama, nastaju razna udruženja, savezi i slične institucije te tijela koja su bila zadužena za promociju odmora na plažama, ali i privlačenje još veće mase. To su Youth Hostel Association, British Camping Club, Workers Travel Association i drugi (Cross, 1989:607). Posjećivanje plaža, to jest organiziranje odmora radničke klase i njihovih obitelji bilo

je organizirano uglavnom jednom godišnje, najčešće ljeti, no u narednim dekadama ovo se pravilo mijenja.

Sredinom 1930-ih tek je 5-10% Francuza odlazilo na godišnji odmor, uglavnom na plaže, a 30 godina kasnije taj udio raste na čak 60% (Furlough, 1987: 261). Među gomilom se javljaju i pripadnici buržoazije koji traže luksuzna odmarališta, skupe hotele i resorte te dodatnu ponudu. Plaže se započinju razvijati u sasvim nekom drugom smjeru. Kao posljedica toga, 1970-ih vodeća turistička mjesta među Francuzima, ali i ostalim inozemnim turistima, postaju upravo plaže. Na tim područjima sastaju se različite kulture, nacije i socijalne grupe (Furlough, 1987: 263). Plaže postaju dio masovne potrošačke kulture.

Nakon uvođenja prava na plaćeni godišnji odmor, Vlada FNRJ izdala je Naredbu o pogodnostima članova Jedinstvenih sindikata Jugoslavije za vrijeme korištenja godišnjeg odmora. Ona je imala izniman utjecaj na razvoj turizma generalno, ali i plaža. Ova Naredba nije se odnosila samo na članove sindikata već i na njihove obitelji, a podrazumijevala je velike popuste na prijevoz i smještaj (Grandits, Taylor, 2013). Ovakav sustav socijalnog turizma promovirao je turizam kao pravo svih građana, kao način provođenja slobodnog vremena i kao način relaksacije. U narednim dekadama on doživljava stanovite promjene, no u pozitivnom kontekstu. Pri tome dolazi i do razvoja percepcije o Jadranskoj obali, a time i njezinim plažama kao mjestima na kojima ljudi uživaju, sunčaju se, kupaju i provode mnoge druge aktivnosti kojima ispunjavaju plaćeni godišnji odmor. Sve to utjecalo je na konstantni rast domaćih, ali i inozemnih turista. To je potaknulo daljnji razvoj infrastrukture i suprastrukture na ovim mjestima, odnosno razvoj u punome smislu.

Polovicom stoljeća započinje i razvoj odmarališta u brojnim hrvatskim destinacijama, na kojima se pristupilo opsežnijem uređenju plaža. Osim toga, 1960-ih dolazi i do razvoja kampova, uz obalne dijelove i pripadajućih plaža, koje su u narednim godinama plijenile sve veći broj turista, domaćih i inozemnih. Kupališta su bila izgrađena uz morsku obalu, ali i rijeke, poput onoga na Savi u Zagrebu. Popularnost plaža među obiteljima s djecom zahtijevala je promjene, odnosno opremanje odgovarajućim sadržajima. O ovim promjenama koje se odražavaju u kontekstu života na plaži i obrascima ponašanja detaljnije slijedi u nastavku poglavlja.

Slika 4. Savsko kupalište 1958. godine

Nije na odmet istaknuti kako je razvoj prometa u Hrvatskoj, a misli se na Jadransku magistralu, pogodovao povezivanju obalnih dijelova s onim kontinentalnim, a ujedno i povezivanju kupališta i odmarališta polovicom prošloga stoljeća. Time se izravno doprinijelo razvoju plaža kao idealnog mjesta za odmor tadašnjih radnika i njihovih obitelji. Posjećivanje plaža u vrijeme sezone postaje više pravilo nego iznimka. Štoviše, oni koji su si mogli to priuštiti, kupuju zemljišta i nekretnine na obali, a kasnije će one postati i izvorima njihova dodatnog prihoda (Taylor, 2013: 255). Jedan od oglednih primjera razvoja plaža kroz razvoj odmorišta i kupališta je i Biograd na Moru. Polovicom prošloga stoljeća inozemni gosti tamo su boravili uglavnom u kampu koji je bio smješten uz plaže u šumovitom području. Osim njega, smještaj pružaju i hoteli te kućanstva, a najpopularniji su upravo oni objekti koji se nalaze u blizini mora i uređenih plaža (Taylor, 2013: 267). Jedno od poznatijih turističkih naselja u to vrijeme bilo je Pakoštane. Crvena luka ugošćavala je inozemne i domaće turiste, a raspolagala je terenom za kampiranje, motelom i restoranom, vezovima za brodove i jahte te je nudila razne turističke aktivnosti. Posebno treba spomenuti i plažu Soline, koja je bila osobito popularna među kamperima. Tijekom 1960-ih u Biogradu na Moru evidentirano je čak 21 odmaralište, a njihov broj nastavio je rasti i u narednim godinama (Taylor, 2013: 271). Vodeći problem u to vrijeme, koji se nastojao sanirati bila je iznimna sezonalnost, no konkretno rješenje nije uskoro postignuto. U narednim dekadama, popularnost posjećivanja plaža u Hrvatskoj potaknula je razvoj smještaja u kućanstvima, no

posjećenost odmarališta ne jenjava već se samo raščlanjuju oni inozemni gosti veće platežne moći, koji borave u skupljim smještajnim objektima, od onih ostalih (Taylor, 2013: 273).

2.3. Život na plaži

Inozemni turisti su se od onih domaćih, posebice onih s obalnih dijelova Hrvatske, razlikovali po mnogočemu. Pri tome se misli na samu pojavnost na plažama, ali i na obrasce ponašanja. Neke od razlika jesu one govorne (jezik), tjelesni izgled, svjetlija put, ali i opremljenost potrepštinama za plažu. Stranci su nerijetko bili veseliji, aktivniji i šareniji od domaćih turista, što ih je dodatno izdvajalo iz tadašnje gomile. Može se čak reći da su oni puno više uživali na plažama nego domaći turisti, a taj trend zadržao se sve do danas. Sve veća pojava inozemnih turista na jadranskoj obali u 19. stoljeću utjecala je na mnoge promjene. Uz obalu sve brže niču kupališne građevine, uređuju se mjesta za ulazak u more, grade se reprezentativna gradska kupališta, kao i posebna pučka te vojna kupališta. Cijene kupališnih pristojbi u to vrijeme formiraju se s obzirom na društveni položaj i ugled (Babić, 2014: 4).

S razvojem plaža dolazi i do razvoja potrepština ili opreme za plažu. Pri tome se misli na pojavu krema za sunčanje i zaštitu od sunca oko 1960-ih godina, a o kojima su izvještavale razne novine o kojima je već bilo riječi. Jedan od takvih primjera u Hrvatskoj su Niveine kreme (Slika 5.).

Slika 5. Međunarodni Nivea oglas iz 1934. godine motiviran zadovoljnom ženom na plaži

Osim toga, dolazi do razvoja dječjih igračkaka za plažu, a kasnije i pomagala za plivanje. Posebno značajnim smatra se razvoj kupaćih kostima koji je pratio promjene u stilu i načinu života (Duda, 2005). Već u 19. stoljeću moguće je uočiti početak razvoja kupaćih kostima. S obzirom na tadašnji konzervativizam i popularnost svijetloga tena, žene su se kupale u slojevitoj odjeći. Roba za plažu je sačinjavala haljinu tamne boje, dužine do koljena, puf rukave s mornarskom kragom nošene preko dugačkoga donjeg rublja, čarape i šlapice na vezanje, upotpunjeno s raskošnim šeširima (Vintage, 2014). Žene su, a posebice bogate Britanke nosile kapice kako ne bi smočile kosu za vrijeme plivanja, a česta pojava bili su i slamnati šeširi kod Francuskinja. Od ostale zaštite za plažu treba spomenuti pamučnu vunu za začepijavanje ušiju, drvene klompe ili platnene gležnjače i krznene kapute za ogrtanje kada se izađe iz mora. Kako je s vremenom plivanje postalo rekreacija za žene, kao i za muškarce, javlja se potreba za praktičnijim odijevanjem koje je prvenstveno zahtijevalo manje tkanine, no uz istovremeno očuvanje čednosti. Muškarci su se od tada već odijevali vrlo slično na način na koji to čine danas. U samim začetima razvoja odjeće za plivanje, muške kupaće gaćice bile su izrađene od slične tkanine kao i one ženske, a kasnije dolazi do promjene materijala. Važno je istaknuti kako su se muškarci dugo razdoblje kupali goli. Ta praksa zadržala se ponegdje od 1840-ih do 1910-ih godina. Konkretnija kupaća odjeća, to jest samo gaćice za muškarce javljaju se 1880-ih godina (Lenček, Bosker, 2000: 27)

Krajem 19. stoljeća smanjuju se razlike između bogate aristokracije i srednje klase, a te se razlike postupno minimiziraju i na plažama. To se očituje u stilu i načinu odijevanja, ali i obrascima ponašanja. Početkom 20. stoljeća javljaju se kostimi koji su pokazivali gole noge, ruke i vrat kod žena, a do tada oni su se uglavnom heklali. U ovom vremenu dolazi do primjene nekih drugih materijala poput pamuka i svile, čime se čednost dovodi u pitanje. Ovi materijali i odjevni predmeti pokazivali su puno više nego oni prošli, iako su bili znatno udobniji (Lenček, Bosker, 2000: 27). Nakon pojave ovakvoga kupaćeg kostima počinje se koristiti materijal sličan gumi koji je zadržavao oblik čak i kada bi se smočio. (Slika 6.).

Slika 6. Kupaći kostimi početkom 20. stoljeća

Godine 1920. kupaći kostimi pod utjecajem francuskog stila bivaju reducirani na dugački top koji je prekrivao kratke hlače tzv. *malliot*. Osim toga, koristile su se i kape za kupanje izrađene od lateksa. Kape za kupanje postale su modna potreba tadašnjih kupačica. U narednih dvadesetak godina uslijedile su različite varijante ovakvih kupaćih kostima. Neki od njih bili su sačinjeni od sukunjice ili pregačice naprijed ili odzada koje su prekrivale kratke hlačice i odražavale ženstvenost. Ubrzo nakon toga javljaju se i prvi kupaći kostim s otkrivenim leđima, koji su osmišljeni radi dobivanja preplanulog tena, a čak je bilo dozvoljeno i spuštanje naramenica (Vintage, 2014). Prvi dvodijelni kupaći kostimi javljaju se četrdesetih godina 20. stoljeća, a svake godine oni postaju sve oskudniji i kraći (Slika 7.).

Slika 7. Dvodijelni kupaći kostimi 40-ih godina 20. stoljeća

U ovome razdoblju turističke destinacije počinju se promovirati u turističkim prospektima koji su sadržavali ilustracije žena u pripijenim kupaćim kostimima na plažama, ali i ilustracije o izborima ljepote, pri čemu se vršila objektivizacija ženskoga tijela u komercijalne svrhe (Babić, 2014: 2).

U narednim godinama javljaju se različite kombinacije dvodijelnih kupaćih kostima, odnosno kombinacije halter grudnjaka, *shelf* grudnjaka ili *bandeau* s gaćicama visokog struka ili suknja-hlačama. To ne isključuje i dalje popularnost jednodijelnih kostima, koji se nose i danas, no uglavnom među starijom populacijom i puno rjeđe nego što je primjer kod dvodijelnih kupaćih kostima. Bikini se na jadranskim plažama javlja 1970-ih godina, kada započinje razvoj masovnog turizma, a time i masovnosti na plažama duž obale (Babić, 2014: 2).

Muškarci i žene su na plažama često bili razdvojeni. Do 1860-ih u Blackpoolu su žene za vrijeme plime zvonom bile pozivane da uđu u vodu. Čak postoje i podaci o tome kako je minimalna udaljenost među spolovima na plažama u to vrijeme bila 36 metara, a područja namijenjena ženama i posebno muškarcima bila su označena crvenim i bijelim štapovima. Pri tome su čak i dječaci stariji od 10 godina smatrani muškarcima pa je i za njih vrijedilo ovo pravilo. Ovakva pravila vrijedila su i za ostatak ondašnjih kupališta ili barem za većinu (Lenček, Bosker, 2000: 27).

Nekada medikalizirane plaže, tijekom 20. stoljeća postale su mjesto na kojem su se provodile razne aktivnosti i događale dinamične promjene. Život na plaži u to vrijeme postaje rad na vlastitom tijelu, mjesto na kojem se puno učilo o svojem tijelu, ali i tijelu ostalih kupača. Plaža postaje mjesto „demokratizacije tijela“ s obzirom da u posljednjim razdobljima razvoja pokazivanje svakog dijela tijela postaje dozvoljeno. Osim toga, plaže postaju i javna vježbališta, ali i mjesto na kojem se „radilo“ na vlastitoj ljepoti u želji za preplanulošću. Plaže bivaju određene u to vrijeme dvama konceptima, a misli se na slobodu i demokraciju (Perinić Lewis, Adžija, 2015: 423). Postupno nestaju nekadašnje barijere i restrikcije što je rezultiralo unifikacijom i stvaranjem prostora na kojem se susreću različite kulture, baštine, navike, potrebe i obrasci ponašanja.

3. PLAŽE U SUVREMENO DOBA

Kao i svako prethodno stoljeće, tako je i 21. stoljeće donijelo niz promjena u svim aspektima života. Oni se odražavaju i u turizmu, a u okviru njega i u turističkim aktivnostima na plažama, a time i njihovu razvoju. U kontekstu suvremenoga doba i turizma govori se o iznimnom utjecaju globalizacije, liberalizacije, međunarodnih integracija i ostalih procesa. Svi oni nisu utjecali samo na međunarodnu ekonomiju, već i na stvaranje globalnog društva. Ono što je za potrebe ovoga rada važno istaknuti jest činjenica da se razvijaju neke sasvim nove navike i potrebe u svijesti pojedinaca, čime dolazi do ozbiljne promjene turističke potražnje. Sve to izravno je utjecalo na promjene u turističkoj ponudi, a time i na razvoj plaža.

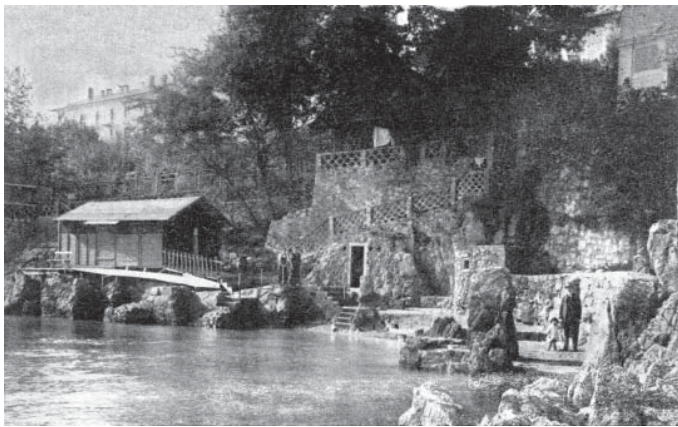
3.1. Plaže kao mjesto masovnog ili selektivnog turizma

Masovni i selektivni turizam u ekonomskoj literaturi predstavljaju dva sasvim oprečna pojma. S pojavom suvremenoga doba i stanovitih promjena u turizmu i šire, selektivni turizam postupno zamjenjuje onaj masovni, zbog niza spoznaja o negativnim učincima dotadašnjeg masovnog turizma (Kos, 2010: 185). Međutim, selektivni turizam imao je puno šire značenje, a ono vrijedi i u današnjici. Nazivan i tematskim turizmom, on zapravo predstavlja zasebne integrirane turističke proizvode, koji upotpunjuju ukupnu turističku ponudu neke destinacije. Jedan od takvih primjera je i kupališni turizam ili turizam plaža. Značaj ovog selektivnog turizma očituje se upravo u tome što su plaže u suvremeno doba postale zaseban integrirani turistički proizvod, uglavnom karakterističan za obalne destinacije.

Kupališni turizam može se pojmiti na nekoliko načina, a već iz samoga naziva daje se naslutiti što on uistinu predstavlja. Može se reći da je riječ o organiziranoj turističkoj ponudi, uglavnom na morskim obalama, koje raspolažu s izgrađenom infrastrukturom, organiziranom ponudom aktivnosti, ali i ostalim prirodnim i sličnim čimbenicima. Pri tome se navodi kako nisu u mogućnosti sve obalne destinacije razvijati ovaj oblik turizma (Kos, 2010: 185). Za to je potrebno raspolagati i s ostalim komparativnim prednostima kao što su prirodne ljepote, ugodna klima i slično. Tome treba pridodati kvalitetnu prometnu povezanost, izgrađenu infrastrukturu, adekvatnu

opremljenost prostora turističkim i ostalim sadržajima, promociju i slično. Time se zapravo ukazuje na kompleksnost ovoga pojma, ali i njegovu egzistenciju kao zasebnog turističkog proizvoda suvremenoga doba (Kos, 2010: 187).

Ono što se s lakoćom daje zaključiti jest činjenica da je vodeći element ovoga proizvoda plaža, a što implicira njezinu najvišu razvijenost u razdoblju pojave i razvoja suvremenog kupališnog turizma. Prve morske građevine javljaju tijekom 19. i 20. stoljeća, ali iz prethodnih podataka moguće je potvrditi kako je kupališni turizam postojao već u 18. stoljeću u dijelovima Europe. Jedna od brojnih fotografija tadašnjih kupališta potvrđuje navedeno, a slijedi u nastavku (Slika 8.).

Slika 8. Prvotni oblik kupališta (drvena kupališna kućica u Lovranu iz 20. stoljeća)

Kupališne građevine koje postoje danas potječu zapravo od gatova za vezanje brodova, a prvi takvi javljaju se u Engleskoj. Prva preobrazba gata u kupališnu građevinu provela se 1823. godine u Brightonu, a prve kupališne naprave u to vrijeme bile su male drvene kućice koje su se prevozile zaprežnim kolima (Kos, Lozzi Barković, 2009: 29). Generalno se ističe kako su kupališne građevine imale uglavnom izdužen oblik, a postavljale su se na crtu ili usporedno s obalom (Kos, Lozzi Barković, 2009: 32). One nisu uključivale sanitarije u prvim dekadama nastanka, no u ovom i ostalom smislu opremaju se početkom 20. stoljeća kada dolazi do rasta higijenske brige i zaštite te boljih standarda.

Autorice Mirjana Kos i Julia Lozzi Brajković obradile su i pisale o kupališnim građevinama na Kvarneru, što predstavlja svojevrsan projekt pod nazivom Kvarnerska kupališna građevina. Obrađuju se kupališne građevine koje na ovom području nastaju krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Prva od njih javlja se na području Opatijske rivijere preko Riječkog zalijeva do Crikvenačko-vinodolske rivijere

i Velebitskog kanala. Osim toga, one nastaju i na otocima kao što su Krk, Cres, Lošinj i Rab. One ističu kako se kupališta na jadrano mogu razmatrati kao ona morska u gradskim i turističkim područjima. Osnovna razlika je u tome što gradska kupališta nemaju primarno kupališnu funkciju, što nije jednako i kod onih u turističkim područjima (Kos, Lozzi Barković, 2009: 32).

S početkom 21. stoljeća, pa i nešto prije, dolazi do planskog razvoja urbanizacije, a tako i one na području plaža i okolnih područja. U to vrijeme gradi se organizirano i kvalitetno, sukladno vodećim standardima te se saniraju raniji nedostaci. Započinje razdoblje velikih financijskih ulaganja pa je riječ o investicijama i inovacijama na područjima plaža, diljem svijeta i u Hrvatskoj. Osim same izgradnje infrastrukture i suprastrukture, vrlo je značajno uređenje parkova, okoliša, luka i ostaloga. Ovo stoljeće podrazumijeva i bezuvjetno uključivanje nadzora izgradnje i funkcioniranja čitavog područja, što ne utječe samo na unapređenje kvalitete plaža i estetskog izgleda, već i na samu sigurnost boravka na njima. Riječ je o međunarodnoj praksi uređenja plaža i okolnih područja, čiji se daljnji razvoj i nastavak očekuju u budućnosti, sukladno novim, nadolazećim trendovima i zahtjevima, te standardima kvalitete i sigurnosti boravka (Kos, 2010: 190).

O razvoju plaža u današnjici svjedoči i pojava posebnih vrsta plaža (Sladoljev, 2001: 20). Prema tome, moguće je govoriti o plažama za djecu, nudističkim plažama, plažama za pse i sličnima. One egzistiraju na međunarodnoj razini, a razlikuju se s obzirom na prirodne elemente, društvene atrakcije ili izgrađenost te opremljenost. Ove vrste plaža razvijaju se ako bi zadovoljile zahtjeve suvremene potražnje, odnosno različitih skupina društva s obzirom na njihove želje, potrebe, preferencije, navike i stilove života. Prema tome, nudistička plaža često će biti smještena na nekom osamljenom, pomalo izoliranom mjestu kako bi turistima pružila dostatnu razinu privatnosti. Ona može i ne mora biti opremljena svim elementima kao što su objekti prehrane, smještajni objekti, rekviziti za plažu i slično. Prva naturistička plaža u Hrvatskoj javlja se već 1936. na otoku Rabu, takozvana *Andeoska uvala*. Tada se počinje razvijati jedan od specifičnih oblika odmora na hrvatskim plažama (Sladoljev, 2001: 47). Prvo naturističko naselje u Hrvatskoj javlja se ubrzo nakon toga, 1961. u Istri gdje je Koversada godinama egzistirala kao jedan od najvećih naturističkih centara Europe (Sladoljev, 2001: 47). Nakon ovih događaja, na jadranskoj obali javljaju se mnogi drugi naturistički kampovi, naselja i plaže. O tome se intenzivno izvještavalo putem medija, koji su informirali o atraktivnosti ovih plaža,

prirodnih ljepota, mogućnostima relaksacije i ljetovanju po uzoru na Robinsona Crusoa (Sladoljev, 2001: 51). Sve veća potražnja za ovim plažama utjecala je na njihovu izgradnju, modernizaciju, ali i organiziranje kongresa ove prirode. Kako bi se zadovoljila raznolika potražnja počinju se razmatrati ideje o izgradnji bazena, vodenih parkova za djecu i ostalih sadržaja (Sladoljev, 2001: 56).

S druge strane, plaže za pse posebno su označene, a najčešće i ostale vrste, a često su smještene na nešto manje atraktivnim lokacijama gdje je prisutno visoko strujanje vode. U konačnici, plaže za djecu posebno su opremljene dječjim sadržajima, estetski su prilagođene i u praksi označene kao takve. Najčešće su to pješčane plaže smještene u uvalama, vrlo šarene i atraktivne, kvalitetno opremljene, sigurne i adekvatno uređene. Jedan od takvih primjera slijedi u nastavku (Slika 9.).

Slika 9. Plaža za djecu Veli žal na Lošinju

S daljnjim razvojem i nastupom novih promjena u socijalnom i ostalom okruženju, očekuje se pojava novih vrsta plaža, što će ukazati na sve intenzivniji razvoj. S obzirom na vrste plaža koje danas postoje, može se govoriti i o specifičnim obrascima ponašanja na pojedinim plažama, a čak i o nekim generalnim pravilima ponašanja na plažama uopće.

3.2. Oblici ponašanja na plažama

Boravak na plažama i uživanje u svim popratnim aktivnostima danas je toliko razvijeno i popularno da se o nekim generalnim obrascima ponašanja ne mora učiti iz knjiga, članaka i ostalih izvora. Riječ je o nepisanim i opće poznatim pravilima, kako na međunarodnoj, tako i na domaćoj razini. Ograđene plaže u sklopu nekih smještajnih objekata često su rezervirane isključivo za njihove goste pa ostali posjetitelji nemaju dozvoljeni pristup. Danas je moguće naći primjere i privatnih plaža, a misli se one u vlasništvu fizičkih osoba, za koje vrijedi jednako pravilo. Sve ostale plaže javno su dobro i dostupne su svima. To je prvo od pravila koje treba imati na umu. Ono što je potrebno izbjegavati jest dovođenje kućnih ljubimaca na one plaže koje nisu označene kao takve. Pored navedenoga, suvremeni obrasci ponašanja, koji postoje kao nepisana pravila, odnose se na poštivanje privatnosti i prava svih kupaca. Međutim, unatoč brojnim obrascima ponašanja, suvremeno ophođenje na plažama prvenstveno je odraz odgoja, navika i stila života ljudi.

U suvremeno doba boravak na plažama postaje navika i jedna sasvim rutinska i očekivana aktivnost u okviru turizma, ali i svakodnevnog života, posebice kod onih članova društva koja žive u njihovoj neposrednoj blizini. Vrlo često se turizam u suvremeno doba izjednačava s boravkom na plaži i kupanjem, te uživanjem u ostalim aktivnostima. To zapravo potvrđuje iznimnu razinu razvijenosti, ali i međunarodnu popularnost plaža. Može se zaključiti kako se one u današnjici potpuno razlikuju od plaža u začetima njihova razvoja. Važno je još istaknuti kako se i danas, kao i tijekom prošlih zbivanja, jasno razabiru inozemni od domaćih turista ili lokalnog stanovništva na plažama. Osim po fizičkom izgledu, oni se razlikuju i s obzirom na ponašanje, navike i opremljenost. Inozemni turisti uglavnom nose više potrepština i opreme za plažu nego što to čine domaći turisti ili lokalno stanovništvo. Najčešće su oni i više ushićeni boravkom uz more te sudjeluju u raznolikijim aktivnostima, dok lokalno stanovništvo vrijeme na plaži uglavnom provodi u kupanju i sunčanju. Moguće govoriti o relativno pasivnom provođenju dokolice na plaži među domaćim turistima i lokalnim stanovništvom, dok inozemni turisti naginju prakticiranju aktivnog odmora. S obzirom na stil odijevanja ne zamjećuju se neke ozbiljnije razlike, što je rezultat globalizacije i ostalih procesa.

3.3. Odmor na plaži – pravo ili privilegija

Brojne društvene i kulturološke promjene zbile su se tijekom suvremenoga doba, a posebice tijekom 21. stoljeća. Osim njih, na međunarodnoj razini javljaju se dinamične i turbulentne ekonomske promjene, a sve to utjecalo je i na turizam, kao i sve njegove pojavne oblike. Ono što je daleko važnije istaknuti jest to da su se ove i neke druge promjene odrazile i na društvene slojeve, kao i na mogućnost ljudi da na plažama provode svoje slobodno vrijeme, plaćeni godišnji odmor ili dokolicu. Iako je riječ o najnaprednijem razdoblju u povijesti civilizacije, koje se odnosi ujedno na veću kvalitetu i bolje životne uvjete, danas se na međunarodnoj razini javljaju ozbiljni problemi koji prijete turizmu, kao senzibilnoj društveno-ekonomskoj pojavi, te daljnjem razvoju plaža.

Siromašne zemlje, kao i mnoge zemlje u razvoju sve manje su zastupljene u međunarodnim turističkim kretanjima. Razlog tome je nizak ili nikakav dohodak koji ostaje nakon podmirenja egzistencijalnih potreba, a kojim bi se financirale ove, sve skuplje usluge. Takvo stanje utječe na gubitak bilo kakve navike putovanja među brojnim svjetskim stanovništvom, što bi u budućnosti moglo imati ozbiljne posljedice. U tom kontekstu, smatra se ispravnim tvrditi da turizam danas mnogima predstavlja privilegiju, u kontekstu ekonomskih mogućnosti, dok se na međunarodnoj razini percipira kao pravo svih ljudi (UNWTO, 2018).

Da je putovanje pravo u suvremeno doba nedvojbeno je činjenica, a tome u prilog ide i sve jednostavnije putovanje, povezanost diljem svijeta, promicanje razumijevanja među narodima i kulturama, unapređenje sigurnosti i osiguranja u turizmu. Međutim, za mnoge narode, turizam je i dalje privilegija bogatih i imućnijih. Shodno tome, boravak na plažama i provođenje ovakvog oblika dokolice danas biva nedostižno mnogim narodima ili skupinama unutar tih naroda. Upravo zbog navedenoga, važno je kritički promišljati o stvarnoj razini razvijenosti plaža u suvremeno doba. Pri tome se postavljaju brojna pitanja o tome je li razvoj plaža u smislu opremljenosti, kvalitete i uređenosti uistinu utjecao i na razvoj dokolice na plažama.

ZAKLJUČAK

Kupališni turizam, a u okviru njega i plaže, razvijaju se usporedno s nekim ključnim promjenama koje dolaze do izražaja tijekom 19. i 20. stoljeća. Razvoj plaža u svijetu uglavnom je slijedio onaj na području Europe, a jednakim tokom razvoj se odvijao i u Hrvatskoj, uz manje oscilacije. U začetima razvoja, plaže su bile mjesta okupljanja bogatih i privilegiranih klasa, no u skorije vrijeme pridružuju se i radničke obitelji. To ipak nije značilo da su na plažama nestajale razlike među klasama.

S društvenim razvojem i ostvarenjem boljih prava radnika, ali i njihovih obitelji, razvoj plaža dobiva sasvim novi zamah. On postaje izraženiji tijekom 20. stoljeća, uslijed modernizacije, unapređenja radničkih plaća, uvođenja plaćenog godišnjeg odmora, ali i niza ostalih promjena u navikama tadašnjeg potrošačkog društva. U to vrijeme javljaju se prvotni oblici kupališta, kao i smještajnih objekata na plažama. Može se reći da započinje proces izgradnje ovih područja, no on je bio značajno oskudniji od onoga koji je uslijedio koncem 20. stoljeća. O razvoju plaža svjedoče i podaci o razvoju odjeće za plažu, rekvizita i pomagala te sličnoga. Vrlo zanimljivo je pratiti razvoj kupaćih kostima koji je tekao od odijela za plažu pa sve do danas kada je odjeća minimalistička. To ukazuje na ozbiljne promjene u navikama i stilovima života, ulozi žena i sličnome. Osim toga, na taj način moguće je ukazati i na utjecaj zapadnjačke kulture u ostatku Europe i svijeta.

Suvremeno doba označilo je najkompleksnije razdoblje razvoja civilizacije, a obilježilo ga je globalno društvo. Logičnim se čini očekivati da su i plaže u ovo vrijeme doživjele najkompleksniji razvoj, no to je dijelom točno. Pri tome se misli da one postaju opremljenije i kvalitetnije nego ikada, a kao takve predstavljaju zasebne turističke proizvode. Javljaju se različite vrste plaža, a posjećuje ih sve veći broj turista. Međutim, s evolucijom niza promjena na međunarodnoj razini, dokoličarenje na plažama u suvremeno doba predstavlja privilegiju onih bogatih i imućnijih, dok mnogi narodi diljem svijeta na ovaj način provođenja slobodnog vremena gledaju kao na nedostižno dobro. Razlog tome su nejednakosti u ekonomskom blagostanju. Dok turizam i plaže predstavljaju opće pravo svih, na primjeru mnogih naroda moguće je na ove pojmove gledati kao na nedostižno dobro.

LITERATURA

1. Babić, N. (2014.) Život na plaži: Kupanje i kupališna moda na Jadranu (1880.-1970.). Opatija: Hrvatski muzej turizma.
2. Berghoff et al., ur. (2002.) The Making of Modern Tourism: The Cultural History of the British Experience, 1600-2000. New York: Palgrave.
3. Corbain, A. (1994.) The Lure of the Sea: The Discover of Seaside in the Western World 1750-1840. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.
4. Cross, G. (1989.) Vacations for All: The Leisure Question in the Era of the Popular Front. *Journal of Contemporary History*, volume 24, 599-621.
5. Duda, I. (2003.) Dokono mnoštvo otkriva Hrvatsku. Engleski turistički vodiči kao izvor za povijest putovanja na istočnu jadransku obalu od 1958. do 1969. *Časopis za suvremenu povijest*, 35, 3, 803-822.
6. Duda, I. (2004.) Povijest dokolice za početnike. *Povijest u nastavi*, 3, 214-221.
7. Duda, I. (2005.) U potrazi za blagostanjem: O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih. Zagreb: Srednja Europa.
8. Duda, I. (2010.) Pronađeno blagostanje. Svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih. Zagreb: Srednja Europa.
9. Furlough, E. (1993.) Packaging Pleasure: Club Mediterranee and French Consumer Culture, 1950-1968. *French Historical Studies*, volume 18, issue 1, 65-81.
10. Furlough, E. (1998.) Making Mass Vacations: Tourism and Consumer Culture in France, 1930s to 1970s. *Comparative Studies in Society and History*, 40, 2, 247-286.
11. Inglis, F. (2000.) *The Delicious History of the Holiday*. London – New York: Routledge.
12. Kos Nalis, M., Lozzi Barković, J. (2009.) Kvarnerska kupališna baština: nestala kupališta s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Opatija: Hrvatski muzej turizma.
13. Kos, M. (2010.) Počeci izgradnje kupališnih mjesta s osvrtom na lovranska kupališta početkom 20. stoljeća. *Zbornik Lovranščine*, knjiga 1, 181.-197.
14. Lenček, L.; Bosker, G. (2000.) Plivanje uz sprave i naprave. U: *Figure odmora*, Zarez, 20. srpnja 2000.

15. Lenček, L.; Bosker, G. (2000.) Skriti tijelo, odijenući moral. U: Figure odmora, Zarez, 20. srpnja 2000.
16. Löfgren, O. (1999.) On Holiday: A History of Vacationing. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.
17. Perinić Lewis, A., Adžija, M. (2015.) Globalna i lokalna plaža na primjeru dubrovačkih gradskih plaža i plažnih kultura. *Studia Ethnologia Croatica*, 27, 415-447.
18. Sladoljev, J. (2001.) *Naturistički kampovi i naselja. Povijest, koncepcija, razvoj.* Pula: C.A.S.H.
19. Taylor, K. (2013.) Pecanje turista. Turizam i kućna radinost u Biogradu na Moru. U: Grandits, H., Taylor, K., ur. (2013) *Sunčana strana Jugoslavije, Povijest turizma u socijalizmu.* Zagreb: Srednja Europa.
20. Taylor, K., Grandits, H. (2013.) Turizam i stvaranje socijalističke Jugoslavije. U: Grandits, H., Taylor, K., ur. (2013) *Sunčana strana Jugoslavije, Povijest turizma u socijalizmu.* Zagreb: Srednja Europa.
21. Veyne, P. (2000.) Zvuk kupališnog gonga. U: Figure odmora, Zarez, 20. srpnja 2000.
22. Vukonić, B. (2005.) *Povijest hrvatskog turizma.* Zagreb: Prometej.
23. Walton, J. K. (1981.) The Demand for Working-Class Seaside Holidays in Victorian England. *The Economic History Review*, volume 34, issue 2 (May, 1981), 249-265.
24. Walton, K. J. (2013.) Predgovor: neki konteksti za povijest jugoslavenskog turizma. U: Grandits, H., Taylor, K., ur. (2013) *Sunčana strana Jugoslavije, Povijest turizma u socijalizmu.* Zagreb: Srednja Europa.
25. Žagar, I. (2014.) A u mjestu samo jedna gostionica, neugledna i vlažna i – ništa više. O razvojnem putu turizma i participaciji u gospodarstvu pojedinih mjesta Puljštine od 1960-ih do 1980-ih. *Časopis za suvremenu povijest*, 3, 495-514.

Internetski izvori:

1. Blei, D. (2016.) *Inventing the Beach: The Unnatural History of a Natural Place.* Dostupno na: <https://www.smithsonianmag.com/history/inventing-beach-unnatural-history-natural-place-180959538/>. Datum posjeta: 21.02.2018.

2. Butorac, M. (2013.) Top 10 jadranskih plaža za djecu. Dostupno na: <https://klokanica.24sata.hr/vrtic/igre-za-djecu/top-10-jadranskih-plaza-za-djecu-538>. Datum posjeta: 24.02.2018.
3. Classic Driver (2012.) Have Baedeker, will travel. Dostupno na: <https://www.classicdriver.com/en/article/classic-life/have-baedeker-will-travel>. Datum posjeta: 21.02.2018.
4. Curtis Brown (2014.) The Curmudgeon's Guide to Getting Ahead. Dostupno na: <https://www.curtisbrown.co.uk/client/charles-murray/work/the-curmudgeons-guide-to-getting-ahead>. Datum posjeta: 21.02.2018.
5. Dnevnik (2010.) Kako su se kupali naši stari...Dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/nepoznatizagreb/2010/07/1627997836/font-colorcc0000kak-su-se-kupali-nasi-stari-font.html>. Datum posjeta: 23.02.2018.
6. Nivea (2018.) Nivea povijest: 100 godina stvaranja. Dostupno na: <https://www.nivea.hr/o-poduzecu/povijest#1911-1949>. Datum posjeta: 24.02.2018.
7. Swanson, A. (2016.) The weird origins of going to the beach. Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2016/07/03/the-weird-origins-of-going-to-the-beach/?utm_term=.729b71b4d660. Datum posjeta: 22.02.2018.
8. Vintage (2014.) Priča o kupaćim kostimima: kada je više bilo više. Dostupno na: <http://vintage.hr/prica-o-kupacim-kostimima-kada-je-vise-bilo-vise/>. Datum posjeta: 24.02.2018.
9. Zadarski (2015.) Zadar grad plaža: Kako su se Zadrani kupali 1910., na Bazenu, Kolovarama, Jadranu...bolje nego 2015. Dostupno na: <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar-plus/clanak/id/438570/foto-arhiv-brkannovakovic-zadar-grad-plaza-4-kako-su-se-zadrani-kupali-1910-na-bazenu-kolovarama-jadranu-bolje-nego-2015>. Datum posjeta: 23.02.2018.
10. UNWTO (2018.) Publications. Dostupno na: <http://www2.unwto.org/publications>. Datum posjeta: 23.04.2018.

POPIS SLIKA

- Slika 1. Vodiči Baedeker i Murray 8
Izvor: Blei, D. (2016.) Inventing the Beach: The Unnatural History of a Natural Place. Dostupno na: <https://www.smithsonianmag.com/history/inventing-beach-unnatural-history-natural-place-180959538/>. Datum posjeta: 21.02.2018.
- Slika 2. Cloude Monet, djelo Na plaži Touville 9
Izvor: Classic Driver (2012.) Have Baedeker, will travel. Dostupno na: <https://www.classicdriver.com/en/article/classic-life/have-baedeker-will-travel>. Datum posjeta: 21.02.2018.; Curtis Brown (2014.) The Curmudgeon's Guide to Getting Ahead. Dostupno na: <https://www.curtisbrown.co.uk/client/charles-murray/work/the-curmudgeons-guide-to-getting-ahead>. Datum posjeta: 21.02.2018.
- Slika 3. Fotografija kupanja u Zadru 1910-ih godina 16
Izvor: Zadarski (2015.) Zadar grad plaža: Kako su se Zadrani kupali 1910., na Bazenu, Kolovarama, Jadranu...bolje nego 2015. Dostupno na: <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar-plus/clanak/id/438570/foto-arhiv-brkannovakovic-zadar-grad-plaza-4-kako-su-se-zadrani-kupali-1910-na-bazenu-kolovarama-jadranu-bolje-nego-2015>. Datum posjeta: 23.02.2018.
- Slika 4. Savsko kupalište 1958. godine 19
Izvor: Dnevnik (2010.) Kako su se kupali naši stari...Dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/nepoznatizagreb/2010/07/1627997836/font-colorcc0000kak-su-se-kupali-nasi-stari-font.html>. Datum posjeta: 23.02.2018.
- Slika 5. Međunarodni Nivea oglas iz 1934. godine motiviran zadovoljnom ženom na plaži 20
Izvor: Nivea (2018.) Nivea povijest: 100 godina stvaranja. Dostupno na: <https://www.nivea.hr/o-poduzecu/povijest#1911-1949>. Datum posjeta: 24.02.2018.

Slika 6. Kupaći kostimi početkom 20. stoljeća 19

Izvor: Vintage (2014.) Priča o kupaćim kostimima: kada je više bilo više. Dostupno na: <http://vintage.hr/prica-o-kupacim-kostimima-kada-je-vise-bilo-vise/>. Datum posjeta: 24.02.2018.

Slika 7. Dvodjelni kupaći kostimi 40-ih godina 20. stoljeća 22

Izvor: Vintage (2014.) Priča o kupaćim kostimima: kada je više bilo više. Dostupno na: <http://vintage.hr/prica-o-kupacim-kostimima-kada-je-vise-bilo-vise/>. Datum posjeta: 24.02.2018.

Slika 8. Prvotni oblik kupališta (drvena kupališna kućica u Lovranu iz 20. stoljeća) . 25

Izvor: Butorac, M. (2013.) Top 10 jadranskih plaža za djecu. Dostupno na: <https://klokanica.24sata.hr/vrtic/igre-za-djecu/top-10-jadranskih-plaza-za-djecu-538>. Datum posjeta: 24.02.2018.

Slika 9. Plaža za djecu Veli žal na Lošinju..... 27

Izvor: Kos, M. (2010.) Počeci izgradnje kupališnih mjesta s osvrtom na lovranska kupališta početkom 20. stoljeća. Zbornik Lovranščine. Knjiga 1. Str. 181.-197.

SAŽETAK

Začeci razvoja plaža povezani su uz zdravstvene motive koji postoje još od antičkog doba. Uslijed promjene odnosa prema moru plaže se konkretnije počinju razvijati tek koncem 19. stoljeća. Primarni interes prema plažama i provođenju dokolice na njima iskazuje britanska elita, a ubrzo nakon toga ovaj oblik dokoličarenja postaje popularan i među drugim Europljanima. Ozbiljniji i intenzivniji razvoj plaža nastupa tijekom 20. stoljeća, a povezuje se uz proces modernizacije, globalizacije i integracije, kao i promjena u sociološkom i drugim aspektima. Poseban utjecaj na razvoj plaža imalo je pravo na plaćeni godišnji odmor, kako u svijetu tako i u Jugoslaviji. S pojavom suvremenoga doba nastavlja se proces razvoja plaža, a misli se na njihovo dodatno uređenje, saniranje šteta, opremanje, pojavu posebnih vrsta plaža i drugo. Uslijed značajnih ekonomskih i ostalih razlika u svijetu, provođenje slobodnog vremena na plažama u suvremeno doba istovremeno je pravo svih ljudi, ali i privilegija onih imućnijih.

Ključne riječi: plaža, dokolica, turizam, povijest.

ABSTRACT

History of the Beach

The beginnings of the beach in antiquity were motivated by pursuit of health. Thanks to the new understanding of the sea, modern beaches began to develop at the end of the 19th century. The primary interest for them and the pursuit of leisure is shown by the British elite, but soon this form of popularization became popular among other Europeans. More serious and intense development began in the 20th century, and it is linked to the process of modernization, globalization and integration, as well as changes in the sociological and other aspects. A special influence on this development was made by the entitlement to holidays with pay. Contemporary beach continues to develop, especially through further regulation, damage repairing, better equipment, emergence of special types of beaches etc. Because of economic and other differences in the cotemporary world, leisure at the beach is at the same time a right of all people, but also the privilege of the more wealthy.

Keywords: beach, leisure, tourism, history.